

NEW AGE

Ústav pre vzťahy štátu a cirkví
Bratislava 2005

Publikácia vyšla vďaka finančnému príspevku
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Michaela Moravčíková (ed.)

NEW AGE

Zostavila

Michaela Moravčíková

Vydať Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, Bratislava

Publikované názory nemusia vždy vyjadrovať stanovisko vydavateľa.

Návrh obálky Ing. arch. Jozef Polgáry

s použitím reprodukcie obrazu Ing. Katariny Polgáryovej

Redakcia Eleonóra Valová

Cudzojazyčné príspevky sú publikované bez jazykovej úpravy

Grafické spracovanie Juraj Gradoš

Počítačové spracovanie a tlač

Petra n. o., Prešov

Vydanie prvé © Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2005

ISBN 80-89096-19-0

Adresátmi mojej úprimnej vdăčnosti sú autori príspevkov:

William Sims Bainbridge
José Guilherme Cantor Magnani
Liselotte Frisk
Manuel Guerra Gómez
Václav Ježek
Hisanori Kato
Anna E. Kubiat
Adela Kvasničková
Graeme Lang
Miran Lavrič
Eduard Neupauer
Maria José F. Rosado Nunes
Eva Orbanová
Miguel Perlado
Adam Possamai
Silvana Radoani
Joëlle Sanchez
Roman Schweidlenka
Jörg Stoltz
Werner Thiede
Marina V. Vorobjova
Rosa Amelia de Almeida Weiss
Lu Yunfeng
Monika R. Zaviš

redaktorka a kolegyňa Nora Valová
dlhoročný spolupráčovník v edičnej oblasti Juraj Gradoš
kolegovia Lucia Grešková, Silvia Jozefčiaková,
Miroslav Lojda, Berta Blaženiacová
a Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

Bratislava, leto 2005

Michaela Moravčíková

NEOEZOTERIZMUS V BRAZÍLII

José Guilherme Cantor Magnani

Úvod

Prítomnosť náboženstva v kultúre, v inštitúciach a v každodennom živote krajín Latinskej Ameriky je veľmi známa skutočnosť, ktorá má svoje korene v dávnych koloniálnych dobách. Existuje množstvo prác na túto tému, hlavne o rozhodujúcom vplyve určitých skupín a náboženských orientácií na politické procesy a sociálne hnutia regiónu. Avšak štúdie realizované z tejto perspektívy zvykli privilegovať ako predmet svojej analýzy katolícku cirkev a protestantské denominácie, či už historické, alebo turičné¹. Ak boli témou náboženstvá afričkého alebo autochtónneho pôvodu, dôraz sa kládol – vo väčšine prípadov – na zdanlivo rezistentný (alebo kooptačný) charakter týchto kultov vo vzťahu k štátu.

Súčasné náboženské prostredie však – najmä v Brazílii – vykazuje nové osobitosti. Momentálny rozkvet novoturičných hnutí medzi strednou vrstvou, objavenie sa hnutí charizmatickej obnovy medzi katolíkmi, posilnenie „reafrikanizovaného“ candomblé v kontexte veľkých miest a migrácia kultov autochtónneho a vidieckeho pôvodu, ako je Santo Daime (Svätý Daime) a União del Vegetal (Unia rastliny – so základom v požívani rastliny ayahuasca), smerom do urbanizačných centier predstavujú niektoré z prvkov tejto rôznorodosti.

Súčasťou tohto rámca – je to predmetom tohto príspevku – je hnutie známe ako „NewAge“ (Nový vek), „Sprisahanie Vodného“, „Hnutie ľudského potenciálu“ alebo „neoezoterizmus“, ktoré medzi inými denomináciami predstavuje ako celok akúsi difúznu, globalizovanú, heterogénnu konvergenčiu os rôznych praktík od starodávnych vešteckých umení ako

¹ Ako príklad možno uviesť početné monografie o malých kresťanských spoločenstvach, o vplyve teológie oslobodenia, šírení evanjelikálnych kultov medzi najchudobnejšími vrstvami obyvateľstva atď.

José Guilherme Cantor Magnani

tarot, *I-tsing* a runy, cez terapie a cvičenia východného pôvodu – *taiči čuan*, *liangong*, *šiatsu* – až po kulty prosperity, šamanské praktiky, vieru v anjelov a veľa iných modalít.²

Ide o zložitý fenomén, plný osobitostí. Ako je známe, jeho najstaršie korene sú v hnutí kontruktúry, ktoré v kontexte šesťdesiatych rokov v Spojených štátach hľadal alternatívnu k *establishmentu* na poli politiky, estetiky, náboženstva, morálky, zvykov. Ak sa obzrieme ďalej do minulosti, môžeme zachytiť aj vplyv – okrem iného – špiritizmu a teozofie z konca 19. storočia. Môžeme tiež spomenúť gnosticismus, hermetizmus a iné okultné prúdy a skupiny, ktoré sú určite prítomné v najdávnejšom vývoji tohto hnutia. Momentálne nejde o to, znova určiť trajektóriu početných a zložitých cest, ktoré – vychádzajúc z nevyčerpateľných zdrojov d'alekých tradícií – viedli k jeho dnešnému boomu, viditeľnému už v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch; dôležité je analyzovať jeho súčasnú šírku a možné dnešné pôsobenie na základe správania jeho nasledovníkov.

Avšak pre pochopenie osobitostí jeho existencie v Brazílii je vhodné vychádzať z jeho histórie.

Historický kontext

Tieto transformácie prebehli aj v Brazílii s náležitým prispôsobením sa osobitostiam národnej reality. Počas šesťdesiatych rokov bola agenda výrazne politická a univerzitná mládež spolu s odbormi a ťavicovými organizáciami boli znepokojené skôr sociálnymi nerovnosťami než signálmi vyčerpania rokov prosperity či akademickým modernizmom, faktormi uvá-

² V záujme okamžitého rozlienia som zvolil termin „ezoterický“ na vytvorenie výrazu **neoezoterický**, určeného na čo najpriamejšie zhŕmte všetkých spomínaných praktík, služieb a priestorov. Aj toto slovíčko však má technický význam: v oblasti štúdia náboženstiev a iniciačných systémov sa *ezoterický* vzťahuje na tie rituály a doktrinálne prvky, ktoré sú vyhradené pre členov úzkeho okruhu, v protiklade s termínom *exoterický*, vzťahujúcim sa na verejnú časť obradu. Aby sme sa vyhli dvojzmyselnosti, pridávam aj predponu „neo“ so zámerom vytvoriť a vyznačiť rozdiel vzhľadom na spomínaný – užší – význam.

a hudobné hnutie nazvané *tropikalizmus* (Tropicalismo) otvorilo významný priestor pre postoj identifikácie sa s libertariánskou a dionýzovskou estetikou kontrakultúry. Caetano Veloso – „bez vreckovky, bez papierov, prázdrovo vo vreckách i rukách“, ako sa spieva v refréne jednej z jeho najslávnejších piesní – veselo oslavuje odmietnutie hodnôt systému.

Hoci Gilberto Gil – ďalší spevák stotožňovaný s tropikalizmom – mal blízko k niektorým holistickým tématom (jeho CD „Quanta“ z roku 1997 je znamením tohto vzťahu), bol to Raul Seixas, kto vo svojich skladbách rozvíjal „mystickejšie“ aspekty, dokonca sa zúčastňoval – spolu so svojim vtedajším partnerom Paulom Coelhom – stretnutí iniciačných spoločností inšpirovaných doktrínou slávneho anglického ezoterika Aleistera Crowleyho. Názvy niektorých z jeho CD nosičov – Aeon, Gita –, ďalší s hudbou Alternatívnej spoločnosti (Sociedad Alternativa), hovoria o tejto tendencii.

Vnietenie poľskej do jeho domu v roku 1974 a jeho odchod z krajiny – rovnako ako v prípade Gila, Caetana a Chica Buarquea, aby sme spomenuli aspoň tie najznámejšie osobnosti – predstavujú ukážku toho, kam až dospeli „olovené roky“, ktoré sa začinajú prejavovať po slávnom výroku Johna Lennona „the dream is over“ – sen sa skončil. Mnoho aktivistov l'avicových organizácií a účastníkov kultúrneho hnutia si zvolilo náboženské a alternatívne cesty, ako napríklad spisovateľ a skladateľ Rogério Duarte, bývalý člen Ludového centra kultúry Národného zväzu študentov (Centro Popular de Cultura de la Unión Nacional de Estudiantes), bývalý aktivista a zadržaný politik Alex Polari (v súčasnosti viceprezident hnutia Cefluris, jednej z odnoží doktríny Santo Daime – náboženstva, ktoré používa halucinogénnu rastlinu z amazonského pralesa ayahuasca), herečka Odete Lara, dnes privrženkyňa zenového buddhizmu, dramaturg Fauzi Arap a mnohí ďalší.

Bol to tiež moment vzniku a implantácie skupín a združení ako Medzinárodná spoločnosť pre uvedomovanie si Kršna – známejšia ako Haré Kršna – založená v roku 1974, ktorá v priebehu nasledujúcich troch rokov už disponovala 18 mestskými chrámami a jednou vidieckou komunitou – Nova Gokula, v meste Pindamonhangaba v provincii São Paulo; podobne to bolo aj v prípade spoločenstva Ánanda márga, žiakov Bhagavána Šri Radžniša a Mahárišiho Mahéša Jógiho.

Ale čo skutočne podnetilo hľadanie nových ciest, bolo šírenie tzv. alternatívnych vidieckych komunit. Tieto experimenty, v perspektíve radikálneho postoja odmietnutia platných hodnôt, ponúkali prijatie životného štýlu založeného na iných princípoch, diametrálnie odlišných od deformácií mestskej spoločnosti a konzumu; komunitný život, striedmost, duchovno v kontakte s prírodou, poľnohospodárstvo bez používania pesticidov a chemickej hnojiv, prírodná strava na báze makrobiotiky a vegetariánstva atď.

Mnohé sa nechali inšpirovať náukami nejakého duchovného majstra alebo nasledovali určité učenie, ako to bolo v prípade vyznávačov Haré Kršnu. Motiváciou niektorých bolo chrániť sa pred hroziacimi katastrofami, ešte konkrétnejšie pred nukleárhou hrozbou. Iné nadväzovali údajne kontakty s mimozemšťanmi. Rozšírili sa všade, ale niektoré regióny uprednostňovali: juh Minas Gerais, Chapada dos Veadeiros (Provincia Goiás), Chapada Diamantina (Provincia Bahia), Chapada dos Guimarães (Provincia Mato Grosso), Serra da Bocaina (Provincia SP), Planalto Central. Tieto preferencie súviseli s „energiami“ týchto miest, s ich stavom „čakier“ planéty a inými zákonitostami, vybranými z eklektického programu New Age.

Dosah týchto praktík – v tom čase zhrnutých pod pomenovaním „alternatívna kultúra“ – sprevádzali periodiká ako Común-Unidad (Spoločenstvo-Jednota) – (nástroj propagácie hnutia od roku 1980), Transe (Tranz), Pensamiento ecológico (Ekologicke myslenie), Vida & Cultura Alternativa (Alternatívny život a kultúra), Planeta (Planéta) a iné nespočetné bulletiny, remeselné vyrobené, ktorých tému boli rôzne praktiky a ich propagácia.

Posledné zo spomínaných periodík, časopis Planéta – založený v roku 1972 známym spisovateľom Ignaciom de Loyola Brandão, v tej istej forme ako jeho francúzssky pendant *Planète Louisi Puuvella* a Jacques Bergiera – dodnes zostáva jedným z hlavných motorov šírenia alternatívnych ponúk v oblasti náboženstiev, terapie, vzdelávania a osobného rozvoja, spojených s tematikou neoezoterizmu. V tom istom kontexte môžeme spomenúť *Zdrženie Pallas Aténa* (Asociación Palas Athena) z roku 1972, kníhkupectvá Horus a Zipak, obe založené v polovici sedemdesiatych rokov v São Paulo, a veľa iných v najväčších brazílskych mestách, ktorých ako pionierov v hľadaní nových ciest stále pribúda.

Avšak tento fenomén bol ešte dosť obmedzený, dokonca až stigmatizovaný – pre mnohých neprekonal starú úroveň správania zdedenú po *hippies*. Až koncom osemdesiatych a v deväťdesiatych rokoch, už konsolidovaný, sa diverzifikuje a v súlade so svetovým trendom sa stáva kozmopolitným a naberá rozmery trhu: v meste São Paulo, podľa ankety realizovanej v roku 1992, dosiahol takmer 1000 miest venujúcich sa týmto aktivitám. Publikácia *Sprievodca hľadajúceho* (Guía del Buscador) z roku 1993 uvádzala 775 adres, tá istá publikácia z roku 1994 viac ako 1000 adres a v roku 1996 až 1300 adres miest, ponúkajúcich najrôznejšie služby a produkty spojené s touto tematikou.

Vo veľkých mestských centrach vskutku rastie dopyt po konzumných produktoch (potraviny, liečivé rastliny, doplnky, produkty osobnej hygiena), vyrobených podľa principov považovaných za „prírodné“, čo v niektorých prípadoch znamená zákaz používania agrotoxínov, v iných vylúčenie surovin živočíšného pôvodu, alebo manipuláciu podľa noriem nejakého systému, ako napr. antropozofie.

Veľkosť tohto dopytu si začína vyžadovať pravidelné, nepretržité a kvalitné dodávky, ktoré už nemôžu závisieť od sporadickej ponuky, založenej na podnikoch rodinného typu. Trhy s organickými produktmi, vegetariánske reštaurácie, obchody s alternatívnymi produktmi a dokonca oddelenia tradičných supermarketov sa snažia zásobovať u najväčších výrobcov garantovaných firmami ako Združenie organického poľnohospodárstva (Asociación de Agricultura Orgánica), alebo u podnikov riadených náboženskými skupinami, ako Korin Agropecuaria (nadácia Mokiti Okada, spätá s Cirkvou svetového mesiáštva – la Iglesia Mesiánica), resp. filozofickými, ako Inštitút Biodynamika (Instituto Biodinâmica) v Botucatu, provincia SP, antropozofickej orientácii.

Ide v konečnom dôsledku o odlišnú škálu produkcie, konzumu a šírenia, nielen inú-ako predtým spomínané, ale o veľké množstvo iných produktov (knihy, CD nosiče, videá, pomôcky používané pri alternatívnych terapiách a vešticeckých systémoch, kultové predmety a ozdoby, talizmany) a služieb (kongresy, sympóziá, diskusie, predstavenia, formačné kurzy, obrady, výučba fyzických praktík, turizmus a iné), spojených s rôznymi systémami, ktoré zahŕňajú *lato sensu* univerzum Nového veku.

Po prekonaní defenzívnejšej fázy radikálneho odmietnutia prevládajúcich hodnôt, spojenej s hippies a vidieckym štýlom, súčasný trend smeruje k dosiahnutiu prosperity, objaveniu a rozvoju individuálneho potenciálu, hľadanju lepšej kvality života, zavádzajúc skutočný „životný štýl“, rozoznateľný a viditeľný v scenérii veľkých miest, teraz už bez prítaze stigmy.

Spomenutý trend neznamená podcenenie vidieckej skúsenosti, ale jej integráciu s mestským kontextom a v ľahko rozvíjanými iniciatívami. Stále viac sa na realizáciu výkendových workshopov a zážitkových stretnutí využívajú usadlosti, nachádzajúce sa v okoli veľkých mestských centier. Kruh sa zväčší, prichádza čoraz viac ľudí, ale pochybnosť zostáva: Koľko a čoho za týchto okolností zostało zo starých ideálov, ktoré viedli k zmene, začaťej takmer pred piatimi desaťročiami?

Súčasný obraz

Ak bola téma neozoterizmu a Nového veku – nie tak dávno – považovaná za vec čisto osobných preferencií, a preto nezaujímať ako sociokultúrnny fenomén, s rastúcim zviditeľňovaním v masmédiách, vo vydavateľskej činnosti a v kolektívnych postojoch začína prebúdať reakcie a pokusy o interpretáciu.

Pre niektorých je to len úniková a pominuteľná móda, pre iných výsledok úspešnej marketingovej stratégie pre predaj určitých produktov – vonných tyčinek, obrázkov duchov, kryštálov, pyramid, kyvadiel, literatúry o svojpomoci; pre ďalších ide o pokus o „znovuočarenie“ vo svete priliš sekularizovanom, v momente prechodu do nového tisícročia a v snahe o novú spiritualitu, ktorá je v súlade s logikou postindustriálnej spoločnosti.

Perspektíva ankety³, ktorá bola východiskom tohto materiálu, je však veľmi odlišná. Presúva ohnisko od tzv. neozoterických praktík ako takých – ich pôvodu, funkcie, príčin ich šírenia – ku vziajom, ktoré si vytvárajú s mestom: s jeho scenériou, rytmom, inštitúciami a dynamikou.

³ Jej výsledky boli uvedené v Magnani, 1999.

Prvotná otázka výskumu vyvstala cez empirické konštatovanie: výskyt aktivít a praktík, ktoré by sa podľa predpokladu mali odohrávať v uzavretých priestoroch a realizovať v súkromí, na rôznych miestach mesta São Paulo – na námestiah, v nákupných centrách, na hlavných uliciach v centre, v obchodoch v štvrtiach strednej vrstvy. Koniec koncov, spomínané praktiky sa týkali otázok vo vzťahu k budúcnosti, osudu, zdraviu a hľadaniu ľudského šťastia. Boli ale ponúkané na verejných priestranstvách, pred očami všetkých a v súvislostiach mälo vhodných pre určitú atmosféru mystéria a sústredenia, ako tomu bolo pri „trhoch mystiky“ v nákupných centrach.

Okrem tohto prekvapivého zviditeľňovania sa zmenil aj systém fungovania: forma, akou boli spomínané služby poskytované, bola v kontraste s tradičným štýlom – so štýlom vykladača kariet, ktorý vykladal karty u seba doma, alebo vešteca v tmavej miestnosti, plnej kabalistických predmetov. Teraz je to iné: veštenie z kariet, interpretácia *I-tíngu*, harmonizácia čakier, praktizovanie jógy, aplikácia *do-in* a iné aktivity, zahŕňajúce v sebe v rôznych formách zmes ezoterických praktík, sa zmodernizovali. Ich adepti nepohŕdajú vybavením, podmienkami a technikami – *marketing*, výpočtová technika, *franchising* – bežnými pri akejkoľvek činnosti v rámci poskytovania služieb vo veľkých mestách. Neoezoterizmus sa zmenil na podnikanie!

Ide bezpochyby o pomerne hlbokej zmeny a pre mnohých tátó modernizácia a trhovosť zapričinujú stratu aury mysterioznosti, posvätna. Avšak otázka, ktorú si výskum kladie, je iná: jeho hypotéza sa týka zložitejších zmien na úrovni správania. Skutočne, ak sa dnešný užívateľ podriaďuje otvorene a bez predсудkov spomínaným praktikám, vzdáľuje sa od starodávnych patrónov, napríklad v prípade konzultácie u vešteca, vykladača kariet či šamana, ako niečoho tajného či zahanbujúceho, považuje sa to za návrat k primitívnym vieram.

Okrem toho to, čo viďime dnes, tie sú „alternatívne“ aktivity: na známych miestach, v procese inštitucionálnej legitimizácie a s výrazným zastúpením v masovokomunikačných prostriedkoch stali sa súčasťou bežného života a scenérie veľkých metropol, vytvárajúc „životný štýl“ s dosť osobitnými normami konzumu a sociability.

Avšak berúc do úvahy úzasnú heterogenitu, charakteristickú pre túto oblasť, bolo potrebné na prvom mieste urobiť súpis praktík, ktoré ju tvoria, a určiť klasifikačný princíp na následné opisanie niektorých jej charakteristických vlastností.

Súpis a klasifikácia

Údaje a informácie pre náčrt základného obrazu sveta neoezoterizmu, ktoré predstavujú jeho inštitúcie a praktiky ako sektor dobre organizovaných aktivít (alebo možno obchodu), boli získané na základe výskumu realizovaného v meste São Paulo, ktorého výsledkom bol súpis približne 1000 lokalít určených na ponuku produktov a služieb, v masmédiach označených za „ezoterické“, a tiež „mystické“ či „alternatívne“. Hoci sa výskumy vzťahujú na mesto São Paulo, jeho výsledky možno rozšíriť na iné súvislosti, vzhladom na stupeň rozšírenia a kozmopolitizmu tohto druhu aktivít.

V konkrétnom prípade metropoly São Paulo inventarizácia ukázala, že najväčšia časť zariadení ponúkajúcich tento typ produktov a služieb – poradenské centrá, akadémie, centrá, obchody, knihkupectvá, školy, združenia – sa nachádza predovšetkým v štvrtiach strednej a vyšej triedy. Ide o konštatovanie, ktoré potvrdzuje tendenciu už verifikovanú inými štúdiami v iných súvislostiach, totiž že klientelu sveta neoezoterických praktík tvoria hlavne príslušníci strednej vrstvy spoločnosti.

Ale s cieľom ist' dalej ako len po jednoduchú geografickú lokalizáciu a zaviesť poriadok do počiatočného dojmu, poznačeného heterogenitou zámerov, presvedčení a rituálov, ktoré charakterizujú sieť neoezoterizmu, boli identifikované lokality, podrobenej prvej klasifikácii na základe stanovených cieľov, noriem vnútorného fungovania, ponúkaných produktov.

Ak existujú miesta, ktoré sa venujú najmä predaju produktov – vonných tyčinek, olejov, tarotových kariet, kryštálov, obrázkov anjelov alebo duchov, talismanov –, evidentne ich nemožno zamieňať alebo stavať na tú istú úroveň ako historický a slávny *Ezoterický krížok spoločenstva mystériia*, s dlhou tradíciou siahajúcou do roku 1909. Preto som pre lepšie rozlišenie a poukázanie na rozdiely vo vnútri tohto sveta navrhol schému

s piatimi skupinami: skupina I – iniciačné spoločnosti, skupina II – integrované centrá, skupina III – špecializované centrá, skupina IV – individualizované priestory, skupina V – predajné miesta.

Skupina I – iniciačné spoločnosti: pre ne je charakteristické rozvíjanie doktríny, založenej na definovaných nábožensko-filozofických principoch, so súborom vlastných rituálov a kodifikovaných stupňov zasvätenia; majú hierarchické stupne, ktoré im umožňujú rozlišovať prinajmenšom medzi množinou adeptov a majstrov. Mnohé z nich sú pobočky, lokálne adaptácie alebo útvary, ale inšpirované inštitúciami so sídlom alebo pôvodom v zahraničí. Súčasťou tejto skupiny sú okrem iných: Teozofická spoločnosť v Brazílii (Sociedad Teosófica en Brasil), Brazilska Eubiosova spoločnosť (Sociedad Brasileña de Eubiose), Antropozofická spoločnosť (Sociedad Antroposófica), Rosa Cruz Amorc (Starý Mystický Rád Ruže a Križa), Medzinárodná rosenkruciánska spoločnosť Aurea (Sociedad Internacional Rosacruz Áurea), Ezoterický krížok spoločenstva myslenia (Círculo Esotérico de la Comunión del Pensamiento). Ako predchodcovia vlny Nového veku, zodpovední za vlastné doktrinálne systémy, predstavujú východiskový bod pre mnohých vyznávačov širokého sveta neoezoterizmu. Ďalšie inštitúcie, ktoré môžu byť zaradené do tejto skupiny, sú tzv. bratstvá (Acuario-Sofia, Bratstvo strážcov plameňa [Fraternidad de los Guardianes de la Llama], Pax Universal atď.) a rády (Golden Dawn, Rád Templárov, Rád Strážcov svetla atď.).

Skupina II – integrované centrá: sú to tie, ktoré zoskupujú a organizujú na jednom mieste rôzne služby a aktivity, ako poradne aplikujúce niektorú vešteckú metódu, alternatívne fyzické terapie a techniky, formačné pohovory a kurzy, predaj produktov, kolektívne zážitky. Nemajú uzavretý doktrinálny systém, pri výbere (vo vydavateľskej oblasti, škále služieb, ktoré ponúkajú, tovaroch, ktoré predávajú) vychádzajú z definovanej myšlienky alebo viac-menej systematického súboru myšlienok, hoci môžu samozrejme spájať prvky rôznych klasických filozofických, náboženských a ezoterických smerov. Ak sú riadené ako obchody – mnohé z nich sú mikropodnikmi – opierajú sa o prácu stálych zamestnancov (väčšinou sú to samotní majitelia), ale rátajú so stálou alebo občasnou spoluprácou externého personálu.

Skupina III – špecializované centrá: zahŕňajú združenia, inštitúty, školy, akadémie a kliniky, zamerané okrem nácviku a aplikácie niektorej z príslušných techník – tanec, bojové umenia, veštecké umenia, terapeutické metódy – na výskum a vzdelávanie v rámci určitej špecifickej témy. Môžu pokrývať viacero aktivít, ale názov celého centra určuje hlavná z nich.

Skupina IV – individualizované priestory: ponúkajú niektoré z najrozšírenejších modalít *neoezoterických praktík* (všeobecne v oblasti terapeutických metód a vešteckých systémov), bez osobitnej identifikácie a riadiacej organizácie; jednoducho ide len o spoločné využívanie priestorov, ak ide o viac ako jedného odborníka. Záber siaha od známych astrológov, vykladačov kariet alebo masérov bez množstva referencií, ktorí prijímajú klientov vo vlastných domoch, až po erudovaných samoukov, pre ktorých nie sú znalosti v tejto oblasti prostriedkom ako si zarobiť na živobytie.

Skupina V – predajné miesta: vzhľadom na ich jasne komerčný charakter ide o také miesta, ktoré udržiavajú so svetom ezoterizmu skôr inštrumentálny a pragmatický, než doktrinálny vzťah. Napriek tejto charakteristike si nemožno nevšimnúť na nejednom z týchto miest nefalšovaný záujem ich majiteľov alebo vedúcich o filozoficko-duchovné aspekty obsiahnuté v predmetoch, ktoré predávajú, čo sa prejavuje formou rád a návodov na použitie. Významné kníhkupectvá v neoezoterickej oblasti, napríklad, nie lenž predávajú knihy, ale ponúkajú spotrebiteľovi aj nejaký druh orientácie; predstavujú spojenie medzi profesionálmi a klientmi, podporujú diskusie, avizujú podujatia, organizujú workshopy.

Toto je najväčšia skupina s takmer 34-percentným zastúpením v rámci všetkých registrovaných miest zoznamu. Tvoria ju kníhkupectvá, homeopatické a fytoterapeutické lekárne, eko-ezoterické cestovné kancelárie, produkčné spoločnosti podujati a festivalov, predajné miesta s organickými produktmi, predajne pomôcok a výrobkov ako oleje, esencie, kyvadlá, obrázky, vonné tyčinky, šperky, domorodé remeselné výrobky, talizmany, kazety a CD nosiče s hudbou New Age atď.

Je vhodné zopakovať, že táto klasifikácia do piatich skupín je len provizórna, nakol'ko nie vždy je možné jasne a jednoznačne zaradiť konkrétné miesto v jeho rôznorodosti a viacičelovosti do tej-ktorej skupiny: snažíme sa len zaviesť organizačný princip a navrhnuť počiatocný referenčný rámec.

Dôležitejšia ako samotná klasifikácia je konštatovanie, že tieto miesta vytvárajú niečo, čo by sme mohli nazvať „neoezoterická siet“; to znamená siet tvorená súborom inštitúcií všetkých skupín, od tých zameraných viac na spiritualitu až po tie s komerčnejšími cieľmi; od najstarších po najmladšie, vytvorené v období rozkvetu neoezoterizmu.

Nech sú teda ich motivácie, filozofická príslušnosť a ciele akékoľvek, všetky tieto zariadenia z operatívneho úhla pohľadu a z pohľadu ich implementácie v mestskej panoráme predstavujú pravidelnú a viditeľnú ponuku produktov a služieb, predstavujú teda siet – na priklade mnohých ďalších, ktoré existujú v meste – kde si ich užívateľia, stúpenci či občasní návštěvníci vyšliapavajú chodničky a uskutočňujú svoje voľby. V skutočnosti sa pojmom „neoezoterický“ vzťahuje skôr na celok, než na jednotlivé miesta, ktoré ho tvoria.

V tejto sieti majú špeciálnu pozíciu integrované centrá, lebo zahŕňajú miesta, ktoré sa najviac identifikujú s *modus vivendi* Nového veku: sú eklektickejšie, koncentrujú na jednom mieste charakteristické črtu všetkých ostatných skupín a škálu ich aktivít: ponúkajú záujemcoví informácie a vzdelávanie v určitej oblasti, dávajú mu možnosť priamou formou si vyskúšať tieto poznatky, predávajú mu produkty, ktoré dopĺňajú danú skúsenosť a poskytujú mu možnosť zažiť ju v kolektive, v rámci určitej komunity – jedným slovom: ponúkajú najbežnejšie praktiky celého neoezoterického sveta.

Chcieť zahrnúť všetky tieto praktiky do jedného klasifikačného rámcu však nie je ľahkou úlohou: okrem heterogenity je tu ešte jedna ťažkosť, ako ich rozlišiť: spomínané aktivity sa prezentujú ako „holistické“, čo okrem iného znamená, že v sebe zahŕňajú „duchovnú, fyzickú a mentálnu“ dimenziu.

Preto jedna aktivita ťažko bude smerovať len k jednej z týchto úrovni: vo väčšine prípadov sa diskusia začína alebo končí kolektívnym telesným zážitkom, rovnako ako určitému rituálu vždy predchádza výklad systému či tradície, z ktorej vychádza, a terapia zameraná na fyzickú relaxáciu si vyžaduje zapojenie energií, považovaných za duchovné. Preto je ťažké rozdeliť ich na sektory s presne vymedzenými hranicami. Napriek tejto vzájomnej súvislosti je vhodné zoskupiť praktiky podľa základného cieľa a dôrazu

kladeného na každú zo spomínaných úrovni. Pokiaľ ide o Brazíliu, možno týmto spôsobom rozlíšiť prinajmenšom tri veľké skupiny:

a) Popularizácia a vzdelávanie: patria sem tie aktivity, ktorých cieľom je propagovať rozličné systémy a vyučovať ich aplikácie prostredníctvom prednášok, kurzov, otvorených hodin, názorných ukážok, sympózii, kongresov. Napríklad, diskusné fórum *Čísla – symboly mìdrosti*, organizovaná Brazilskou Eubiosovou spoločnosťou, Rio de Janeiro (RJ); konferencia s voľným vstupom *Osobný rozvoj prostredníctvom šamanizmu* v hoteli Punto de Luz, Joánpolis (SP); kurzy reiki a šantaly v Priestore alternatívnych terapií v São Caetano do Sul (SP); dovolenkový kurz power jógy v Škole jógy Dhammapada, São Paulo (SP); hodiny taiči v Centre štúdií Shen Long; kongres *IX. stretnutie pre nové vedomie – myšlenie rodiacie sa kultúry* v Campina Grande (PB); 53. ústranie Ánandy márgy vo Viamão (RS).

b) Terapie: skupina zahŕňa celú škálu individuálnych alebo kolektívnych praktík zameraných na liečbu a prevenciu ťažkostí, ako aj techniky rozvíjania psychických a telesných schopností. Nazývajú sa aj „alternatívne“ a predstavujú obrovskú a heterogénnu škálu, od rôznych form masáží až po techniky regresu a neurolingvistického programovania, veštecké systémy, bojové umenia a tance, terapie pomocou kvetov, kvyadiel, kryštálov, vóní, farieb atď. Jeden zo syndikátov, združujúcich „prirodnych liečiteľov“, uvádza na svojej internetovej stránke link na 97 rôznych druhov aj s príslušnými definíciami.

c) Zážitky: sem patria obrady a rituály, viažace sa k dátumom, dôležitým či už pre neoezoterický svet ako celok, alebo pre určitý systém, príp. miesto, alebo počas workshopov intenzívneho a kolektívneho nácviku určitej praktiky. Zahrňa obrady pri rôznych fázach mesiaca, oslavy jarnej rovnodennosti, nového astrologického roku, posvätné tance, cesty na „sílové miesta“, vzývanie „elementárnych duchov“, šamanské putovanie atď. Napríklad: *Zážitok na Sierra de la Mantiqueira* – telesné aktivity, prechádzky a meditácia, Mesačná usadlosť, Camanduacaia (MG); *Obrad dorastajúceho mesiaca v Rakovi* v priestoroch Psique Astrológica, São Bernardo do Campo (SP); *Zážitok pamäťového regresu* v priestoroch Alternativo Insight, São Paulo (SP).

Týmto spôsobom, napriek diverzite praktík a služieb zahrnutých pod pojmom neoezoterizmus, sú organizované – aspoň na základe svojho fungovania a širenia – podľa určitých princípov. Teraz ich treba preskúmať z hľadiska ich vnútornnej skladby, aby sme zistili, či majú všeobecnejšie črty a tendencie, spoločné prvky alebo či – ako zdôrazňujú niektori kritici – nejde o čosi viac ako len o množstvo individuálnych iniciatív.

Vnútorná dynamika

Výskum uvádza, že jednou z charakteristik, ktorá odlišuje integrované centrá od ostatných, je práve ich schopnosť ponúknut' aktivity všetkých, alebo takmer všetkých vyššie uvedených praktík: z toho vyplýva ich preva-ha v neoczoterickej sieti. V prípade špecializovaných centier dôraz na tú-ktorú praktiku bude závisieť od spôsobu, akým každá inštitúcia vytvorí svoju ponuku: môže byť výčsi orientovaná na oblast' vzdelávania, štúdia a výskumu (diskusie, pravidelné kurzy, semináre, workshopy), ako je to v prípade *Asociación Pallas Aténa – Centra filozofických štúdií* (Asociación Palas Athena – Centro de Estudios Filosóficos), ktorá vlastní rozsiahlu knižnicu (9000 titulov), vydavateľstvo semestrálneho časopisu *Thot*, knih⁴ a informačného bulletingu o aktivitách. Napriek zvolenému formátu neodmieta praktiky ako jóga, taičiuan, lian gong, meditácia.

Kultúrne centrum Tattva Humi, typické integrované, skôr eklektické centrum, ponúka kurzy, členené na „terapeutické“ (liečba pránou, reiki, biopsychická masáž); „ezoterické“ (cigánske karty, energizácia majstrami a anjelmi, zasväčujúce techniky starého Egypta) a „vedecké“ (mimofyzická projekcia, neurolinguistika, alchýmia prostredia). Disponuje aj lekárňou (pre pránickú liečbu, reiki a kvetinovú terapiu) a hostí stále aktivity ako brušný tanec, tibetská jóga, ako aj obrady (mesučný spln, nov) a diskusie.

⁴ Okrem iných *E Poder del Mito* (Moc mytu) od Josepha Campella (1993) – s veľkým vydavateľským úspechom; *Cartas a un amigo* (Listy piateľovi) od Nágardžunu (1994); *Mente Zen, mente de principiante* (Myseľ Zenu, myseľ začiatčníka) od Shunryu Suzukiho (1994).

Ale ponuka všetkých týchto praktík nie je neurčitá či nejasná. Má logiku: inzerát, ponúkajúci besedy počas víkendov vo večerných hodinách zdarma, pritiahe publikum, ktoré objavi ďalšie aktivity ako liečebné kurzy a stretnutia, náležite platené. Takéto kurzy sa zaobrajú tématami, ktoré sú takisto prezentované praktickou formou, prostredníctvom terapeutického vzťahu (šiatsu, chromoterapia, radiestézia), alebo predajom určitého produktu (Bachove kvety, aromatické esencie, kyvadlá). Táto stratégia je z času na čas posilnená podujatiami ako výstavy, kolektívne prežívania a rituály v určených termínoch.

Vytvára sa tak akýsi druh spojenia a hoci ho nemožno klasifikovať ako náboženský nábor, prejavujú sa v ním väzby lojality a identifikácie. Miesta integrujúce neoezoterickú siet, a zvlášť integrované centrá ponúkajú užívateľovi škálu poznatkov, a hned' aj produkty, dopĺňajúce tieto poznatky, praktickú aplikáciu a možnosť zažiť ich kolektívnym spôsobom: sú skutočne komplexné!

V závere klasifikácie je možné identifikovať ich inštitucionálne modely: ako sime už uviedli, ide o aktivity, ktoré fungujú ako malé podniky, nachádzajúce sa v centre a v štvrtiach privilegovaných z hľadiska mestského vybavenia a služieb, a napokon vnútorne usporiadane podľa funkčných architektonických modelov. V tomto duchu sa podobajú obchodom a kommerčným priestorom, inštalovaným v starých budovách a bývalých transformovaných bytoch, ktoré sú v týchto štvrtiach určené na najrozmanitejšie služby a aktivity.

Ak toto sú ich schémy implantácie a riadenia, vzťah, ktorý vzniká medzi ich profesionálmi a užívateľskou verejnosťou, sa riadi modelom „terapeut – pacient“ a „majster – žiak“. Slogan sebapoznania, bezpochyby jedna z ústredných osí neoezoterického zmysľania, ktoré umožňuje toto spojenie s prácou, ktorá sa vykonáva vo vzťahu terapeut – pacient či učiteľ – žiak, zavádzajúca tiež jeden významný rozdiel: Spomínané praktiky, zakotvené v „systémovej“, „holistickej“ koncepcii, sú v protiklade tak so západným modelom vedy (racionalný, karteziánsky), ako aj liečby (biomedicínsky, technofarmakologický). Ale ich formát je chránený, inkorporovaný, dokonca ako stratégia legitímnosti aktivít, ktoré ešte nemajú garanciu mocenských inštitúcií.

Prostredie kliniky alebo školy je však doplnené a zjemnené prítomnosťou iného modelu, priestoru zábavy, *leisure*. Integrované centrá ako aj niektoré špecializované centrá, stabilné referenčné body v neozoterickej sieti, sú miestami stretávania a sociability ľudi s podobným vzdelením, vkurom, duchovnými záujmami a životnými návykmi. V tomto prostredí sa témy nerozoberajú ani nevyučujú, jednoducho sa praktizujú, prežívajú v skupine, doplnené konzumnými predmetmi (knihy, časopisy, kazety, videokazety, rituálne a dekoratívne predmety, aromatické oleje, talizmany), ktoré sú videné, oceňované, komentované.

Takto prist' do integrovaného centra – s cieľom zúčastniť sa diskusie alebo rituálu, alebo s cieľom hľadať systematickejšim spôsobom svoju duchovnú cestu – znamená posilniť putá medzi samotnými používateľmi, pre ktorých je to najvhodnejšia možnosť trávenia voľného času v súlade so štýlom života, ktorý vedú a zdieľajú.

Doktrinálne zdroje a základy

Ak vezmeme do úvahy celú ponuku služieb, terapii, zážitkových stretov a školení, poskytovanú v priestoroch a inštitúciach vytvárajúcich neozoterickú siet', treba sa opýtať, či uprostred toľkej rôznorodosti by bolo ešte možné objavíť prítomnosť spoločných doktrinálnych princípov.

Pokiaľ ide o konferencie, kurzy a odôvodnenia, ktoré slúžia ako základňa pre vyučovanie a precvičovanie spominaných praktík, zistujeme prítomnosť určitých zdrojov, z ktorých prvý a najpoužívanejší je tvorený myšlienkovými a náboženskými systémami orientálneho pôvodu. Pod týmto záhlavím sú napríklad odkazy na hinduizmus, taoizmus, buddhizmus s jeho početnými variantmi či školami, a mnoho ďalších, všetky s neurčitou nálepou „orientálne“.

Ak necháme bokom otázku, či sú takéto prílastky namieste alebo nie, je dôležité si všimnúť základnú črtu, pripisovanú tomuto zdroju: myšlienku **imanencie**. V protiklade so západnou židovsko-kresťanskou vierou v osobného a transcendentného Boha, New Age uznáva vyššiu alebo božskú inštanciu, ale neoddelenú od sveta a človeka. Táto voľba má za následok „holistickú“ perspektívnu, podľa ktorej celok a časti sa spájajú a výsledkom

je neoddelenosť tela, duše a ducha; nahradenie pojmov hriechu a viny snahu o sebazdokonalenie a dôraz kladený viac na vnútorné poznanie, než na údajné zjavené pravdy. Ide o prúd, ktorý, hoci je stotožňovaný s Východom, zapustí korene aj v západnej tradícii, napriek tomu nie je dominantný. Napríklad myšlienka „božskej iskry“, prítomnej v podstate ľudského byitia, sa nachádza v gnostických prúdoch raného kresťanstva.

Ďalšími referenciami pre mnohé systémy identifikované s Novým vekom sú iniciačné alebo ezoterické spoločnosti a magicko-okultistické skupiny, považované za depozitárov univerzálnej múdrosti typu „philosophia perennis“, ovocie dlhej a neprerušenej tradície, vytvorenjej na okraji dominujúcich filozofických a náboženských systémov.

Z domorodých kozmológií a tradiených šamanských systémov preberá neozoterické hnutie pojem oceniaenia prírody, ktorá je sakralizovaná a mieša sa s immanentnou perspektívou opísanou vyššie: všetky bytosti sú súčasťou toho istého kozmického pohybu. Tento prúd sa okrem toho kombinuje s niektorými ekologickými ponukami, ktoré majú ďaleko od ponimania prírody ako objektu ovládaného človekom, a zahrňa ich do jedného širšieho procesu, ktorý sa vo svojich duchovnejších verziach neodlišuje od konečného božského principu.

V súvislosti s týmto zdrojom treba spomenúť, že ide vo všeobecnosti o andské domorodé kmene, pôvodných obyvateľov územia Severnej Ameriky, a „klasický“ šamanizmus zo severnej Ázie. Avšak bohatá tradícia afrobrazílskych kultov, rituálne a kozmologické prvky kultu *candomblé*, uctievajúceho duchov *orixás*, až na malé výnimky neboli včlenené do neozoterizmu. Pokial' ide o domorodé kultúry Brazilie, kontakt je užší, hlavne s lokálnou verziou šamanizmu „*pajelança*“, ako aj s učeniami, ktoré využívajú psychoaktívnu rastlinu *ayahuasca*, ako napríklad Santo Daime (Svätý Daime) a União del Vegetal (Únia rastliny).

Ako je však z hľadiska rôznorodosti svojich zdrojov inšpirácie významná forma, tak sú skĺbené a prežívané obsahy v kontexte neozoterizmu: bez prítomnosti centrálnej autority väčšina inštitúcií identifikovaných s New Age sa považuje za autonómne, otvorené a nedogmatické, ako na to poukazuje Maria Julia Carozzi vo svojich štúdiach na túto tému v Argentine (Carozzi, 1999).

Táto črta je zvlášť príťažlivá pre ľudi nespokojných s byrokratickým a hierarchickým charakterom mnohých inštitucionalizovaných náboženstiev. V neoezoterickom hnutí neexistuje špecializované duchovenstvo, a napriek prítomnosti „majstrov“ alebo „guru“ v niektorých systémoch a spoločenstvách skôr náboženského alebo iniciačného charakteru, vo veľkej časti ponúk je bežnejšie používanie terminov ako „facilitátor“, „fokalizátor“, „channelingové médium“, „orientátor“, pretože veria, že autorita, skutočný majster, prebýva vo vnútri každého človeka.

Niekto vedci dávajú do súvisu tento aspekt neoezoterizmu s určitými charakteristikami, ktoré považujú za vlastné súčasnosti v dôsledku zmien vyvolaných modernou dobou, ako je individualizmus, nedôvera v inštitúcii a ideológii, redukcia verejnej sféry v prospech súkromného sektora.

Na druhej strane, prítomnosť kultúry psychológie medzi strednou mestskou vrstvou od začiatku sedemdesiatych rokov v dôsledku šírenia psychoanalýzy a neskôr iných terapeutických metód, priviedlo mnohých, zlákaných hľadaním sebaopoznania, k postulovaniu posvätenia svojho vnútorného sveta a v tomto duchu aj k investovaniu do metód zdokonalovania osobných schopností. Rozšírenie fyzických praktík a terapií okamžite otvorilo priestor pre intenzívnejšiu starostlivosť o telo (a o výživu), zmysly a emócie.

Toto je jeden z dôvodov, prečo neoezoterické ponuky nevedú k stálym kongregáciám alebo cirkvám, ani nezhromaďujú davy na štadiónoch; naopak, neoezoterizmus pôsobí v skrytosti, je to skúsenosť nadobudnutá individuálne alebo v kruhu malých autonómnych skupín, kde sa snaží uskutočňovať proces stretnutia s principom považovaným za božský, s „vyšším ja“, v ustavičnom hľadaní zmyslu zoči-voči životným neistotám súčasného sveta. Taký je „štýl New Age“ alebo neoezoterický: nadviazať kontakt s posvätnom: možno nový štýl, ale prastará túžba.

Avšak nielen v dávnych tradiciách, ezoterických poznatkoch a mileniových učeniach sa snažia intelektuáli New Age hľadať opodstatnenie pre toto „holistické“ videnie. Napriek zdôrazňovaniu intuicie a priamej skúsenosti a v protiklade k mysleniu tejto doby, ktorá sa končí, mysleniu podľa nich prehnane racionálnemu a karteziánskemu, sa nové ponuky obracajú k určitým odvetviam súčasnej vedy, hľadajúc dôkazy a argumenty v prospech systematickejšej perspektívy: to robí napríklad aj známy Fritjof Cap-

ra. Zhodnotiť, či je tento prístup legítimny z uhla pohľadu vedeckých instancií akademickejšieho charakteru, zahŕňa a vyžaduje iný typ diskusie.

Záver

Neoezoterizmus – alebo bežnejšie, New Age – hoci nemôže byť považovaný za nové náboženstvo, ani za náboženské hnutie s definovanými hranicami, pretože neexistuje jednotiaci styčný bod (inštitucionálny, doktrinálny, liturgický) – má určité spoločné charakteristiky, nezávislé od krajiny či regiónu, kde pôsobí. Táto kozmopolitná črta, v súlade s érou globalizácie, v ktorej žijeme, mu nebráni nadviazať intenzívnejší dialóg s náboženskými, mystickými a duchovnými tradíciami miesta, kde pôsobí.

V brazílskom pripade ide o dva aspekty, ktoré pritiahujú pozornosť: na prvom mieste *neprítomnosť*: neoezoterické praktiky udržujú veľmi slabý kontakt s bohatou tradíciou afrobrázílskych kultov, hoci tieto majú črty, ktoré by mohli slúžiť ako spojivo s mnohými z neoezoterických ponúk, ako je vzťah medzi *orixás* a silami a vládcami prírody; dôležitosť rituálnych tancov, opatrné zaobchádzanie s posvätnými pokrmami, používanie predmetov, šiat a talismanov špeciálne určených pre kulty. Je pravda, že existuje triedna bariéra: zatiaľ čo neoezoterizmus, ako bolo povedané, sa identifikuje so strednou vrstvou, afrobrasílske kulty tradične oslovujú ľudové vrstvy a majú silné korene medzi černošskou populáciou.

Napriek popularite, akej sa *candomblé* teší v posledných rokoch v časti strednej vrstvy, ako sú intelektuáli, umelci, masmediálni pracovníci, jeho dialóg s neoezoterizmom je stále veľmi obmedzený. Naopak, existuje silnejší vzťah medzi neoezoterizmom a *spiritizmom* – náboženstvom rozšíreným medzi strednou vrstvou: styčným bodom je okrem iného učenie o reinkarnácii, karme, duchovnom vývoji.

Naproto tomu neoczoterizmus udržiava užší vzťah s kozmológiami a rituálmi niektorých domorodých populácií, ktoré žijú na území Brazílie a ktorých najvýraznejším prínosom je šamanizmus, najmä vo verziach používajúcich rastlihu *ayahuasca* ako prostriedok vedúci k zmeneným stavom vedomia. Niektoré neoezoterické miesta sú späté s náboženstvami ako San-

to Daime (Svätý Daime), Unión del Vegetal (Únia rastliny) atď.. odvodenými z pôvodných učení používajúcich túto rastlinu, hoci sú už transformované prvkami iných tradícií. Iné miesta hľadajú základy v samotných pôvodných kozmológiách a predstavujú sa ako neošamaniské, alebo reprezentujúce „mestský šamanizmus“.⁵

V každom prípade to, čo charakterizuje neoezoterizmus v Brazílii – ako aj v iných častiach sveta – je jeho schopnosť akceptovať mnohé doplnky, takže sa dá charakterizovať ako „synkretizmus v pohybe“, „duchovné kočovníctvo“ (Amaral, 1999) atď. Tieto výrazy poukazujú na jeho otvorený charakter, podliehajúci ustavičným kombináciám prvkov, ktoré, vybraté z najrôznejších tradícií a najrôznejšieho pôvodu, nie sú náhodné, pretože sa riadia pravidlami systémov zlučiteľnosti – priestorovej, diskurzívnej, rituálnej – ako sme sa pokúsili demonštrovať v tomto príspevku.

Bibliografia

- Amaral, Leila. *Sincretismo em movimento – O estilo Nova Era de lidar com o sagrado*. In Carozzi, Maria Julia (ed.). *A Nova Era no Mercosul*. Petrópolis : Vozes, 1999.
- Campbell, Joseph. *O Poder do Mito*. São Paulo : Palas Athena, 1993.
- Carozzi, Maria Julia. *A Nova Era no Mercosul*. Petrópolis : Vozes, 1999.
- Magnani, José G. Cantor. *Mystica Urbe*. São Paulo: Livros Studio Nobel Ltda., 1999.
- Magnani, José G. Cantor. *O xamanismo urbano e a religiosidade contemporânea in Religião e sociedade*, zv. 20, č. 2, 1999 (b).
- Nagarjuna. *Cartas a um amigo*. São Paulo : Editora Palas Athena, 1994.
- Suzuki, Shunryu. *Mente Zen – mente de principiante*. São Paulo : Editora Palas Athena, 1994.

⁵ Pozri Magnani, 1999 b.

IS “NEW AGE” A CONSTRUCTION? SEARCHING A NEW PARADIGM OF CONTEMPORARY RELIGION

Liselotte Frisk

During the 1990s a research field gradually emerged, as a side field of New Religious Movements, studying a diffuse religious subculture labeled “New Age”, “New Age Movement”, or even sometimes “New Age Religion”. The New Age subculture has been called “a major phenomenon in popular religion, with a considerable cultural and religious significance” (Hanegraaff 1996:1). However, in spite of much discussion and research, its contents and nature has remained vague.

Inspired by the work of Steven Sutcliffe (Department of Religious Studies at the University of Stirling), and Linda Woodhead (Department of Religious Studies at Lancaster University), the purpose of this paper is to attempt a perspective of rejecting the concept of New Age as an essentialized category, and to focus instead on the whole field of non-official or popular religiosity¹ in contrast to the institutionalized religions. I argue further with Linda Woodhead and Paul Heelas, also from the Department of Religious Studies at Lancaster University, that the contemporary expressions of popular religiosity may indicate a paradigm shift taking place in religion as a whole. I intend to

¹ The sociologist of religion Meredith McGuire defines “non-official religion” as a set of religious and quasi-religious beliefs and practices that is not accepted, recognized, or controlled by official religious groups. Whereas official religion is relatively organized and coherent, nonofficial religion is unorganized, inconsistent, heterogeneous, and changeable. Nonofficial religion is sometimes called “folk”, “common” or “popular”, because it is the religion of ordinary people rather than the product of religious specialists in a separate organizational framework. McGuire writes that popular religion is no single entity, and that its elements are diverse (McGuire 1992: 104-105). In this article, I will use the concepts popular, non-official and uninstitutionalized religion as interchangeable concepts, not going into, for the moment, the different meanings different labels could have.